№ 30 ՄԱՐՏԻ 1 (13) 1878 ՄԱՐՏԻ 1 (13) № 30

ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարւանը 6 րուբլ:

Թիֆլիսում գրւում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անպատճառ հարկաւոր է:—Ներքին տեսութիւն: Թիֆլիսի մասնաժողովի պատասխանը «Обзоръ» լրագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Թիւրքիա: Արտաքին լուրեր:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:—Տեղեկացոյց:—Բանասիրական: ժողովրդական վարժապետներ:

ԱՆՊԱՏՃԱՌ ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

Թիւրքիաբնակ բոլոր քրիստոնեաների թւում և հայերի վրա այժմ ամեն տեղ շատ են խօսում: Եւ զարմանալին այն է որ ուրիշ ազգերը հայերի վրա աւելի շատ են խօսում և գրում, քան թէ իրանք Թիւրքիայի հայերը:

Թիֆլիսի հայերը, դեռ պատերազմից առաջ ներկայացրին մի ադրէս Թագաւոր Կայսրին, այժմ Ս. Պետերբուրգի հայերը գիտաւորութիւն ունեն նոյնը անելու: Իսկ Կ. Պօլսի հայերը մինչև այժմ չը մտածեցին դիմել ոչ իրանց կառավարութեանը, ոչ էլ օտար մի պետութեան, որպէս զի կօնֆերէնցիայում Թիւրքիաբնակ հայերի իրաւունքները Եւրոպան պաշտպանէ հաւասար Թիւրքիաբնակ այլ քրիստոնեաներին:

Այժմ անպատճառ հարկաւոր կը լինէր որ Թիւրքիայի հայերը դիմէին թէ Թիւրքաց տէրութեանը և թէ բոլոր եւրոպական պետութիւններին, խնդրելով որ կօնֆերէնցիայում նրանց իրաւունքները պաշտպանվէն:

«Մշակի» ներկայ համարում տպում ենք Ներսէս պատրիարքի գրութիւնը դէպի Բ. Դուռը, որի մէջ պատրիարքը յիշեցնում է Սուլթանին հայերի վերաբերութեամբ նրա տուած խոստումները և մի քանի իրաւունքներ է պահանջում իր թշուառ հայրենակիցների համար: Իսկ մեր լրագրի անցեալ համարում տպեցինք «Միջազգային Ընկերութիւնից» ստացված մի հեռագիր, որ հաղորդում էր թէ երեք հայոց եպիսկոպոսներ եկած են Օդէսա և ուղևորվում են Ս. Պետերբուրգ:

Բոլոր սրտից ցանկանում ենք որ Կ. Պօլսի հայերը, որոնք Թիւրքիայի հայերի ինտելլիգէնցիա են կազմում, որոնք միշտ համարւած են որպէս Հայաստանի խորքերում ապրող ամբոխի մտաւոր և բարոյական առաջնորդներ, սկսէին վերջապէս վստահ կերպով գործել ժողովրդի իրաւունքները պահանջելու գործի մէջ:

Մենք ռուսաստանցի հայերս, արևելեան խնդրի յարուցվելուն պէս, արեցինք մեր Թիւրքիայի եղբայրակիցների համար ինչ որ կարողացանք, այժմ Թիւրքիայի հայերի հերթն է, թող նրանք գործեն.... Եւ հարկաւոր է որ շուտ գործեն:

Հարկաւոր կը լինէր որ բացի իրանց Թիւրքաց տէրութենից, նոքա իրանց համար ինքնավարութեան իրաւունքներ պահանջող ուղերձ ներկայացնեն գլխաւորապէս ռուսաց կառավարութեանը, Գերմանիային և Անգլիային:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ «ОБЗОРЪ» ԼՐԱԳՐԻՆ

«Обзоръ» լրագրի № 39 մէջ, փետրվարի 10-ին տպված «Օտարոտի բարեգործութիւն» անունով յօդուածը Թիւրքիայից գաղթած քրիստոնեայ բնակիչների օգնութեան Թիֆլիսի մասնաժողովի գործունէութեան մասին սխալ տեղեկութիւններ հաղորդելով, ստիպում է վերոյիշեալ մասնաժողովին խնդրել «Обзоръ» լրագրի խմբագրութեանը տպել մեր ներկայ բացատրութիւնը: Թիֆլիսի մասնաժողովի գործունէութեան և նրա գումարի գործածութեան մասին ռուսաց և հայոց լեզուով տպվող պարբերական թերթերից երևում է, որ մասնաժողովը գաղթականների գրութիւնը բարւոքելու համար, աշխատել է հաւասար չափով հասնել երկու նպատակներին. այն է օգնութիւն հասցնել գաղթականներին մինչև նրանց հաստատ բնակութիւն հաստատելը և գումար ունենալ որ բնակութիւն հաստատելու ժամանակ միջոց տայ գաղթականներին երկրագործութեան վերաբերեալ հարկաւոր գործիքներ, գրաստ, և այլ առարկաներ ձեռք բերելու, որ կարողանան գիւղատնտեսութիւնը առաջ տանել և անկարօտ ապրել ապագայում:

Հետևեալ մտքն է յայտնել մասնաժողովը 1877 թւի նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամիսների հաշւում: «Եթէ, ասված է նրա մէջ, վերոյիշեալ հողերը (այսինքն Բայազէթի և Զէյդեկանի մէջ գտնված հողերը որ գաղթա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՊԵՏՆԵՐ

Վերջին տասն տարվայ ընթացքում դպրոցները մեզանում զարմանալի արագութեամբ աճել սկսան. նորերը աւելցան, իսկ հները աշխատեցին փոքր ի շատէ կանոնաւոր կերպարանք ստանալ: Եւ մինչև անգամ աղքատ գիւղացին իր որդիքը տիրացուների և տէրտէրների տներից հեռացրեց, և մտածեց իր եկեղեցուն կից փոքրիկ վարժարան ունենալ *):

Դա գեղեցիկ երևոյթ էր. դա ժողովրդի մտաւոր զարթողութեան նշանն էր, որ աշխատում էր ժամանակի պահանջների համեմատ վարուել:

Բայց միւս կողմից, աչքի է զարկում մի շատ տխուր երևոյթ:

Երբ որ քննում ենք «Մշակի» և «Մեղուի» մէջ վերջին տարիներում տպված բազմաթիւ թղթակցութիւնները դպրոցների մասին, տեսնում ենք, որ ամեն տեղ, ամեն դպրոցներում, մի և նոյն անախորժ և վնասակար երևոյթները կրկնվում են անդադար: Ի՞նչ:—Անհամաձայնութիւն դպրոցների հոգաբարձութեան և տեղային հոգևոր իշխանութեան ներկայացուցչի մէջ. անհամաձայնութիւն տեսչի և հոգաբարձութեան մէջ. անհամաձայնութիւն վարժապետների և տեսչի մէջ.

*) Իսկ այն դպրոցները, որոնք պահպանվում էին վանքերի հաշւով վանքերի մէջ, կամ նրանց մերձակայ գիւղերում, փակվեցան ճեմարանի երևալուց յետոյ: Պատճառը այսպէս են մեկնում, թէ վանքերի արդիւնքը Ս. Էջմիածինը սկսեց տանել ճեմարանի համար և դպրոցները զրկվեցան իրանց գոյութիւնը պահպանելու միջոցներից: Մի ճրագ վառեցին և շատերը հանգցրին...թէև այն փոքրիկ տարրական դպրոցները աւելի մեծ նշանակութիւն ունէին աղքատ գիւղացիների համար, քան թէ ճեմարանը:

անհամաձայնութիւն հոգաբարձուների և վարժապետների մէջ.—մի խօսքով, դպրոցների չորս գործիչները, այսինքն՝ հոգևոր իշխանութեան ներկայացուցիչը, ժողովրդի կողմից ընտրված հոգաբարձութիւնը, տեսուչը և վարժապետները՝ անդադար կռւում են միմեանց հետ և առիթ են տալիս անվերջ խռովութիւնների, որոնք դպրոցի գաւթից անցնում են ժողովրդի մէջ, և յարուցանում են կուսակցութիւնների միմեանց դէմ յուզմունքը....

Դրանք շատ ցաւալի երևոյթներ են, որոնց մասին մեր լրագրութիւնը աւելի պարապվել է անցքերի նկարագրութիւններով, քան թէ նրանց արտադրիչ պատճառների քննութիւններով:

Եւ յիշեալ խռովութիւնների ու անհամաձայնութիւնների մէջ պէտք է որոնել մեր դպրոցների յետամնացութիւնը, որ նրանք ամենևին չեն հասնում նպատակի, և չեն կարողանում տալ ժողովրդին այն, ինչ որ նրան պէտք է. և ժողովուրդը ստիպված է դարձեալ իր որդիների մտաւոր սնունդը որոնել օտար աղբիւրներում:

Յայտնի բան է, դպրոցների կեանքում մի այնպիսի նշանաւոր փոփոխութիւն, որ եղաւ վերջին տարիների ընթացքում, չէր կարող անցնել առանց ներքին կռիւների և առանց աղմուկի: Բայց ցաւալին այն է, որ կռիւը, աղմուկը աւելի կրքերի և դրա ու նրա շահերին են ծառայել, քան թէ որ և իցէ գաղափարի, որ վերաբերում էր բուն հիմնարկութեան բարեկարգութեանը:

Այս գործին աւելի ձեռնհաս եղող անձինքների վրա, որպիսի են մեր պ. պ. թեմական տեսուչները, պարտաւորութիւն դնելով պարզել վերոյիշեալ տխուր երևոյթների պատճառները,—մենք կը վերառնենք մի ճիւղը միայն, այսինքն վարժապետներին, և կը խօսենք նրանց մասին:

***

Մեր խօսքը գաւառական վարժապետների մասին է:

Գաւառական վարժապետները ըստ մեծի մասին կանչվում են Թիֆլիսից դպրոցների հոգաբարձութեան հրաւէրքով: Հոգաբարձուները վաճառական մարդիկ լինելով, վարժապետների ընտրութեան մէջ վարվում են ճիշդ այն կերպով, ինչ կերպով որ վարվում են իրանց առևտուրի մէջ: Օրինակ, նրանց մէկին պէտք է շաքար. գրում է իր Թիֆլիսի գործակատարին, թէ 100 փութ շաքար առ և ուղարկիր: Գործակատարը գնում է այնքան արկղներ, որոնք պարունակում են իրանց մէջ շաքարի պահանջված քանակութիւնը, և ուղարկում է, առանց իւրաքանչիւր արկղը առանձին-առանձին նայելու, որովհետև վստահութիւն ունի ծախողի հաւատարմութեան վրա:

Հոգաբարձուն գրում է իր գործակատարին, կամ ծանօթ մէկ վաճառականի, թէ մի վարժապետ ուղարկիր (կարծես, դա էլ բազարում ծախվող մթերք է), ի՞նչ անէ խեղճ վաճառականը. իրա խելքի բան չէ. իրան անծանօթ մի ապրանք է վարժապետը.—այստեղ է հարցնում, այնտեղ է հարցնում, և շատ-շատ մի յայտարարութիւն է տպել տալիս «Մեղուի» կամ «Մշակի» մէջ:

Քարվանսարաների պուճախները պտտելով, յայտնվում է վաճառականի մօտ մի անծանօթ պարոն:—Ես վարժապետ եմ, լինում է նրա առաջին խօսքը:—Հա՛, ինձ էլ մի վարժապետ է պէտք, ասում է վաճառականը և խնդրում է նստել: Վաճառականը յայտնում է, թէ ինչ առարկայի համար է պահանջվում վարժապետ: Իսկ պարոն ցանկացողը ցոյց է տալիս, թէ ինքը ոչ միայն պահանջված առարկան, այլ «ամեն բան» կարող է դաս տալ և աւելացնում է մի քանի հրաշալիք իր անցեալ գործունէութենից: Պայմանների մէջ հաշտվում են և պարոն վարժապետը կանխիկ ստանում է մի գումար, իր պատառոտած կօշիկները և մաշված հագուստը փոխում է, և ճանապարհ է ընկնում:

Նա հասնում է նշանակված տեղը: Հոգաբարձութիւնը մի քանի ամսից յետոյ, կամ տարվայ կէսին հասկանում է պարոնի անընդունակութիւնը: Բայց ինչ կարող է անել. պ. խաբեբան մի կամ երկու տարով հաստատ պայման է կապել, տուգանք է նշանակել, կանխիկ փող է ստացել. ինչպէս արտաքսել նրան, և կամ ուրիշը դնել նրա տեղ...: Դպրոցը ստիպված է քարշ գալ մի անպիտանի հետ, մինչև ժամանակի լրանալը....

Վարժապետների մեծ մասը այսպէս են ընտրվում:

***

Իսկ այն դպրոցներում որ ունեն տեսուչներ, վարժապետներ հրաւիրվում են աւելի տեսչի ընտրութեամբ: Չը խօսելով տեսուչների ինչ տեսակ մարդիկ լինելու վրա, այսքանը միայն կասենք, որ այս պարոնները իրանց յանձնված դպրոցների վրա կատարելապէս տիրելու համար՝ աշխատում են շրջապատվել իրանց սրտին մօտ եղող մարդիկներով—կոյր-հնազանդներով: Այնքան վնաս չունէր, եթէ ընտրէին իրանց գաղափարակիցները, այսպէսով գոնեա դպրոցը կը պահպանէր իր ուղղութիւնը և միակերպութիւնը: Բայց այստեղ ուսումնական նպատակը կուլ է գնում վարչականի մէջ.—տեսուչը վարվում է դպրոցի հետ այնպէս, որպէս մի պաշտօնական անձն, որ աշխատում է իր ստորադրեալները իր շահերին համապատասխանող մարդիկ լինեն...: Եւ նա շուտով հաւաքում է իր թևքի տակ հին ծանօթներին, բարեկամներին, և դպրոցը դառնում է զանազան շահախնդիրների համար հացի գործարան:

Ի հարկէ, այդ նպատակների մէջ չէ կարող օրինաւոր ընտրութիւն լինել, քանի որ ցանկացող վարժապետների մէջ ազատ մրցութիւն չէ լինում. և տեսչի ընտրած վարժապետը նոյնը կը լինի, ինչ որ էր պարոն հոգաբարձուի գործակատարի ուղարկածը, և գուցէ աւելի վատ, և աւելի խարդախ մէկը:

Եւ վնասակարն այն է, որ տեսուչները շատ անգամ իրանց այս ինչ բարեկամին, որպէս յարմար գործիք, ձեռքի տակ ունենալու մտքով, և

կանների նախկին բնակութեան տեղերն էին) պատերազմից յետոյ կը մնան Ռուսաստանին, այն ժամանակ կարծիք չը կայ, որ համարեա բոլոր գաղթականները հայրենիք կը վերադառնան, իսկ հակառակ դէպքում պէտք է ենթադրել, որ գաղթականների մեծ բազմութիւն կը մնայ Երևանի նահանգը և ուրեմն նրանց վերջնական բնակեցնելու ժամանակ կը հարկաւորվի աճագին գումար նրանց սկզբնական կարգ ու սարքի համար: Նրանց վիճակի այսպիսի անորոշ դրութեան պատճառով, մասնաժողովը յարմար չէ գտնում իր ունեցած աննշան գումարը այժմից բաժանել, այլ մտածում է այս մնացորդ գումարը պահել մինչև որ նա 10,000 րուբլուն հասնի և յետոյ կրկին բաժանէ նրանց, կամ թէ նրանց բնակեցնելու ժամանակ, մասնաժողովը նպատակ ունէ օժանդակութիւն տալ նրանց որ կարողանան սկզբնական ծախսեր անել և հայրենիք վերադառնալ, որովհետև մեզ մօտ մնացած գաղթականների մեծ մասը գտնվում են 300-ից մինչև 500 վերստ հեռաւորութեամբ իրանց հայրենիքից և փոխադրվելու միջոցներ չունեն (№ 14 Тиф. Вѣст. 1878 թւի:)

Մասնաժողովը այս իսկական նպատակին դիմելով ի հարկէ հասցնում էր ամեն տեսակ օգնութիւններ, թէ փողով, թէ զանազան առարկաններով և թէ բժշկական դեղերով:

Մասնաժողովը իր հիմնվելու օրից հետևեալ գործեր է կատարել:

ա. Իր անդամակից Յ. Ս. Խատիսօվի ձեռքով որ ուղարկված էր Երևանի նահանգը, մասնաժողովը 3000 րուբլ բաժանեց գաղթականներին:

բ. Իր մէկ ուրիշ անդամակից Ա. Ս. Յովհաննէսեանի ձեռքով, որը նոյնպէս գնում էր Երևանի նահանգը, գաղթականներին բաժանվեց 1000 րուբլ:

գ. Երևանի մասնաժողովին ուղարկված է 3000 րուբլ գաղթականներին բաժանելու համար:

դ. Ուղարկված է ապրանք, այն է մահուդ և վերմակների համար բամբակ գաղթականներին բաժանելու համար 3953 ր., և 77 կոպ., գումարի:

ե. 1877 թւի դեկտեմբերի 29-ի նիստում մասնաժողովը վճռեց 3000 րուբլ ուղարկել առանձին մարդու ձեռքով. գաղթականներին բաժանելու, այս բանի համար հրաւիրվեցաւ պ. Ակիմօվը, որին դժբաղդաբար հիւանդութիւնը արգելեց կատարելու իր վրա ընդունած յանձնարարութիւնը *): Այդպէսով բացի այս ծախսած գումարներից, մասնաժողովի ձեռքին մնում է 12000 րուբլ: Այս գումարը պէտք է գործածվի գաղթականների օգնութեան և նրանց կարիքներին բաւականութիւն տալու համար:

Նորերումս գեներալ Լազարեվի նամակը ստանալով, որի մէջ գեներալը նկարագրում է Բայազէթ քաղաքի և նրա շրջակայ գիւղերի մէջ գտնվող հայերի թշուառ դրութիւնը, որոնք գնացել էին Պարսկաստան և այժմ վերադարձել են իրանց հայրենիք, մասնաժողովը ուղարկեց գեներալ Լազարեվին 2000 րուբլ նրանց բաժանելու համար:

Բացի Թիֆլիսի մասնաժողովից, որը օգնում էր փողով, ապրանքով և նուիրատուութեամբ հաւաքած հին շորերով, պակաս օգնութիւն չը հասցրին և Երևանի նահանգի գիւղացի հայերը, Նորին Վեհափառութիւն ամենայն հայոց կաթողիկոսը, Երևանի մասնաժողովը և վերջապէս երկրի բարձրագոյն իշխանութիւնը: Գիւղական բնակիչները ամենամեծ օգնութիւն հասցրին գաղթականներին, հիւրասիրեցին նրանց և անվարձ կերակրում էին նրանց առաջին ամիսներում, Էջմիածնայ վանքը կերակրում է գաղթականների 60 ընտանիք նրանց գալու օրից մինչև այժմ: Երևանի մասնաժողովը, բացի բնական արդիւնքներից Թիֆլիսի մասնաժողովից ստացած 7000 ր. գումարից աւելի բաժանեց նրանց:

Շնորհիւ տեղական իշխանութեան մեծահոգի հոգացողութեան, գաղթականները ներկայումս ստանում են գանձարանից դրամական օժանդակութիւն, խւրաքանչիւրը օրական 10 կոպէկ:

Ուրեմն մասնաւոր անձերի և կառավարութեան միահամուռ գործակցութեամբ գաղթականները ազատված են այն թշուառ դրութենից որին ենթարկել է դրանց պատերազմի բաղդը: «Обзоръ» լրագրի առաջ բերած նամակը, որը տպված էր անցեալ տարվայ սեպտեմբեր ամսին տեղական լրագիրներից մէկում և որի մէջ նկարագրած էր Աբարանում հիւրընկալութիւն գտած գաղթականների թշուառ դրութիւնը, այդ բանը երբէք չէ կարող գաղթականների ներկայ դրութեան նկարագիր լինել, մանաւանդ որ մասնաժողովը առանձին օգնութիւն է հասցրել դրանց:

Իսկ ինչ վերաբերում է «Մշակ» լրագրի յարուցած հարցին, որ նոր բարեգործական ընկերութիւն հիմնվի, որի ձեռքին լինի մասնաժողովի միջոցների մի մնացորդ, այդպիսի առաջարկութիւն, որպէս մասնաժողովի իրաւասութենից դուրս բան, երբէք չէ յարուցվել և ուրեմն չէր էլ կարող քննութեան տակ ընկնել:

Մասնաժողովի բոլոր միջոցները մի նպատակի են ծառայում. այն է օգնել գաղթականներին, և մասնաժողովի ձեռքին գտնված գումարից ոչ մի կոպէկ չէ կարելի ուրիշ բանի համար գործածել, բոլորովին ուշադրութիւն չը դարձնելով այն բանի վրա, թէ գաղթականները կը գնան իրանց առաջվայ բնակութեան տեղերը, թէ իրանց բնակութեան համար կընտրեն նոր տեղեր:

Որտեղ էլ բնակվէին գաղթականները, նրանք միշտ օգնութեան մեծ հարկաւորութիւն կունենան, իրանց գործերը կարգի բերելու համար: Եւ ցաւելով պէտք է ասել որ մասնաժողովը ոչ միայն յոյս չունէ որ իր գումարից բան կը մնայ, այլ վախենում է, որ իր միջոցները բաւական չեն լինի գաղթականների կարիքներին կատարեալ բաւականութիւն տալու:

Վերջացնելով իր խօսքը մասնաժողովը իբրև մասնաւոր ինիցիատիվի հասարակական հիմնարկութիւն, ճշմարիտ երախտագիտութեամբ կընդունէ մամուլի յայտնած կարծիքները նրա գործունէութեան մասին, բայց մի և նոյն ժամանակ չէ կարող չը ցանկանալ որ յօդուածների հեղինակները կամենալով ծանօթացնել հասարակութիւնը մասնաժողովի գործունէութեան հետ, աշխատէին ծանօթանալ նրա հաշիւների հետ, որոնք տպվում են ի գիտութիւն ամենքի:

Նախագահ մասնաժողովի Ա. Անանօվ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Հինգշաբթի օրը, փետրվարի 23-ին, Վարդանանց տօնի պատճառով հանդիսաւոր պատարագ կար ԹԻՖԼԻՍԻ Մողնու եկեղեցում: Պատարագիչը ինքն սրբազան Գաբրիէլ արքեպիսկոպոսն էր: Նոյն պատարագում կատարվեցաւ հոգեհանգիստ ռուս-թիւրքաց պատերազմի ժամանակ ընկած քրիստոնեայ զինուորների համար:

—

Փետրվարի 19-ին, կիրակի օրը, առաւօտեան ժամը 11-ին Դ. Ղ....անունով մի երիտասարդ գտնվելիս է եղել Կուր գետի ափին, ԹԻՖԼԻՍԻ ամառային թատրոնից ոչ հեռու: Յանկարծ մօտենում է նրան մի անծանօթ մարդ և դիմում է նրան այս խօսքերով. «Դու ինձ ճանաչում ես»: —Ոչ, պատասխանում է երիտասարդը:—«Իսկ ես քեզ ճանաչում եմ և այս րօպէիս քեզ կը սպանեմ:» Այս ասելով անծանօթը ատրճանակ է արձակում երիտասարդի վրա: Երիտասարդը ուշաթափ փռվում է գետնի վրա և երբ ուշքի է գալիս տեսնում է թէ ջրի մէջ է ընկած: Անցնողների օգնութեամբ երիտասարդը իմաց է տալիս իր խանութատիրոջ, որի մօտ ինքն գործակատար է և նրան բերում են տուն: Յայտնի չէ դեռ վէրքը վտանգաւոր է թէ ոչ: Գնտակը դիպել է ճակատին երկու աչքերի մէջ տեղը:

—

Մեզ գրում են ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ: «Փետրվարի 10-ին Հասան-Ղալայի մէջ տիֆից վախճանված գեներալ Բ. Մ. Շէլկօվնիկօվի մարմինը փետրվարի 18-ին բերվեցաւ Ալէքսանդրապօլ: Հայոց հոգևորականութիւնը ընդունեց հանգուցեալին քաղաքից դուրս, Ղարսի ճանապարհի վրա: Քաղաքիս ամբողջ հայոց հոգևորականութիւնը զգեստաւորված, ամեն կարգի ահագին ամբոխը, հանգուցեալի ընտանիքի լացը, հայոց

կամ նրա համար ապրուստի մի աղբիւր բաց անելու համար,—մտցնում են դպրոցի մէջ նոր նոր առարկաներ, որ աւելորդ են, և այսպէսով դպրոցի պրօգրաման յարմարեցնում են ոչ թէ դպրոցի պահանջներին, այլ իրանց ցանկացած մարդիկների ընդունակութեանը: Եւ այսպէս էլ է պատահում, որ տեսուչը մի նոր վարժապետի համար տեղ բաց անելու մտքով, շատ անգամ ստիպված է հեռացնել մի հին վարժապետ, որ գուցէ աւելի ընդունակ էր իր գործին: Նա մի կերպով յաջողեցնում է: Բայց նոր մտնողը չը գիտէ այն առարկան, ինչ որ հինն էր դաս տալիս, փոյթ չէ, նա կարող է պարապել այն առարկայով, ինչ որ ինքը գիտէ,—և հնի առարկան դուրս է ընկնում դպրոցի պրօգրամայից....:

Եւ այսպէսով, տեսչի իր պաշտօնի մէջ մտած օրից, նրա և հին վարժապետների մէջ սկսվում է մի ներքին կռիւ, որ պատճառ է տալիս անվերջ խռովութիւնների, որովհետև հներն էլ ունեն իրանց հին կապերը՝ կամ մի քանի ձայն ունեցող հոգաբարձուների հետ, կամ սրբազանի հետ, և կամ ժողովրդի մէջ նշանաւոր, ու մի և նոյն ժամանակ դպրոցի վրա ազդեցութիւն ունեցող անձինքների հետ: Այս տեսակ վարժապետները հին ծառեր են, թէև ծերացած, բայց հողի մէջ խորին արմատ ունեն ձգած. նրանց տեղից շարժել հեշտ բան չէ:

Բայց որովհետև մեր տեսուչների կեանքը շատ կարճ է լինում, նրանց հեռացնելուց յետոյ՝ հեռացվում է և նրանց կուսակիցների ամբողջ խումբը: Դպրոցը ենթարկվում է նոր փոփոխութիւնների....

***

Շատ անգամ հոգաբարձուները, կամ նրանց մի մասը, նոյնն են անում, ինչ որ անում է տեսուչը,—այսինքն՝ մտցնում են դպրոցի մէջ մի մարդ, որ իրանց աւելի մօտ էր, որ կարողացել էր կողմնակի միջոցներով նրանց հաճութիւնը գրաւել: Այստեղից առաջ է գալիս նոյնպէս անհաշտութիւն, կամ հոգաբարձուների միմեանց դէմ և կամ նրանց ու տեսչի մէջ, եթէ վերջինս առաջինների հետ համաձայն չէր:

Շատ անգամ տեղային հոգևոր իշխանութեան ներկայացուցիչն է անում մի և նոյն բանը, աշխատելով մտցնել դպրոցի մէջ մի մարդ, որ նրան ամենայն ջերմեռանդութեամբ խնկարկում է, և այս ու այն լրագրում, կեղծ անուններով, գովասանական նամակներ է հրատարակում սրբազանի, կամ գերապատիւ հայր-սուրբի չը գործած ազգօգուտ գործերի մասին:—Դարձեալ խռովութիւններ են ծագում...:

Շատ անգամ նոյնը անում է մի «աղայ» որն ամենևին դպրոցի վարչութեան հետ կապ չունի, բայց ժողովրդի մէջ մեծ համարում և ազդեցութիւն ունի: Նա իր աղքատ բարեկամի համար հաց գտնելու մտքով, խկոյն խրում է նրան դպրոցի մէջ: Եւ կամ յած չորքորթի մէկը կարողանում է «աղայի» փառասիրութիւնը հրապուրել և նրա մէջ պաշտպանութիւն գտնել: «Աղան» ամեն ինչ կը քանդէ, դպրոցը տակնուվրա կանէ, եթէ իր ցոյց տուած մարդուն չընդունեն իբրև վարժապետ: Թող նա լինէր յիմար և անընդունակ մէկը, բայց ով կարող է ընդդիմանալ, երբ որ «աղան» հրամայում է....: Դարձեալ խռովութիւններ... որովհետև «աղաները» միշտ ունենում են ուրիշ «աղաներ» որպէս հակառակորդներ:

Յիշեալ կրքերից ազատ չեն մնում և լրագիրների *) ու ամսագիրների խմբագիրները և դասագրքերի հեղինակները: Շատ անգամ գաւառներից դրանց են դիմում վարժապետների համար, և այդ պարոնները գաւառներում գործակալներ և թղթակիցներ ունենալու համար՝ խկոյն խրում են պահանջված տեղում իրանց ցանկացած մարդը:

***

Վարժապետների վերաբերութեամբ դպրոցների գործերը ոչ սակաւ խառնում են և քահանաները, որոնք իրանց բազմամեայ խարդախութիւններով մի տեսակ համարում են ստացել ժողովրդի մէջ: Դրանք միշտ ունենում են իրանց ձեռքի տակ մի զօրեղ կուսակցութիւն: Ամեն տեղ դրանք նման են միմեանց և ծառայում են որպէս յարմար գործիք «աղաների» և հոգևոր իշխանութեան ներկայացուցչի ձեռքում: Վերջինը կարօտութիւն ունի նրանց մէջ, որովհետև հմուտ ո ր ս ո ր դ ն ե ր են....իսկ առաջինները կարօտութիւն ունեն, որովհետև լաւ լ ր տ ե ս ն ե ր են....: Որպէս ժողովրդին մօտ մարդիկ, որպէս ամեն ծակ մտնողներ, այս քահանաները կարողանում են ամեն տեղից խաբարներ բերել և մեծ ինտրիգաներ սարքել: Իսկ շատ տեղերում նրանք այն աստիճան բռնանում են և ազդեցութեան տէր են դառնում, մինչև նոյն իսկ առաջնորդը կամ փոխ—առաջնորդը մի տեսակ կախումն են ստանում նրանցից, և ստիպված են նրանց կամքով վարվել.—հակառակ դէպքում տէր-հայրը պատրաստ է ժողովրդի մէջ մի մեծ փոթորիկ յարուցանել և յետոյ առաջնորդին Էջմիածնի ճանապարհը ցոյց տալ...

***

Ես նպատակ չունեմ մասնաւորիչ լինել որ և է անձի վրա, փառք Աստուծոյ այսպիսի քահանաների թիւը այնքան շատ է մեզանում, որ փաստերի կարօտութիւն չը կայ: Բայց այսքանը կասեմ, որ ոչ ոք այնքան վտանգաւոր չէ ժողովրդի համար, որպէս խորամանկ և խռովարար քահանան: Եթէ այս յատկութիւնները լինէին մի «աղայի» մէջ, ժողովուրդը կարող էր իր յարաբերութիւնները կտրել նրա հետ. բայց ինչ անէ նա քահանայի հետ, քանի որ կապված է նրա հետ կրօնական կապերով և միշտ նրա մէջ կարօտութիւն ունի: Եւ շատ անգամ անկարելի է լինում հեռացնել այսպիսիներին, որովհետև նրանք, որպէս ասեցինք, ունեն իրանց ձեռքի տակ մի զօրեղ կուսակցութիւն, և բացի սրանից, ունեն ծածուկ կապեր Էջմիածնի այս և այն սրբազանի հետ....: Նրանց կապերի մասին չէ մեր խօսքը, մենք պէտք է խօսենք, թէ որպէս խառնում են դպրոցների գործերը:

Այս տարի, իմ Թիֆլիսում եղած ժամանակ, գաւառական ուսուցիչների մեծ մասը հաւաքվել էին այնտեղ, որովհետև արձակուրդի ժամանակ էր: Մենք շատ անգամ հանդիպում էինք «Եւրոպա» հիւրանոցում, կամ Շէնինգի մօտ: Համարեա ամենի բերանից մի և նոյն գանգատներն էին լսվում.—ամեն տեղ բունացել է մի չարագործ քահանայ և դպրոցի վերաբերութեամբ ինչ անկարգութիւններ ասես, անում է: Նա վարժապետներ է գնում, վարժապետներ է փոխում, չը նայելով, որ ինքը դպրոցի կառավարութեան մէջ գործ չունեցող մի մարդ է: Եթէ ուրիշ կերպով նրան չը յաջողվի, այն ժամանակ նա ունի իր ձեռքում մի հեշտ միջոց հեռացնելու իր ուզած վարժապետին,—բաւական է, որ տարածէ ժողովրդի մէջ, թէ այս մարդը անկրօն է, խաչին կամ պասին չէ հաւատում..պահմ, գնաց.....

Մի քանիսի համար պատմում էին, թէ սովորութիւն ունեն վարժապետի ռոճկից ծածուկ «տասանորդ» վեր առնել, եթէ վերջինս չը յօժարվի վճարել, պէտք է թողնէ դպրոցը: Հակառակ դէպքում, տէր-հայրը կարող է նրան հազար ու մէկ կերպով վնասել: Մէկի համար ասում էին, թէ մինչև անգամ իր ձեռքի տակ ունի ս ր ի կ ա ն ե ր, որոնք պատրաստ են տէր հօր ամեն տեսակ հրամանները կատարելու, որքան և աւազակային կամ եղեռնական լինէին:

Մենք լսել էինք, թէ քահանաները մ օ ց ի ք ո ւ լ ո ւ թ ի ւ ն են անում, և թէ աղջկայ թէ տղայի կողմից առատ «աջահամբոյր» են ստանում.—մենք լսել էինք, որ քահանաները մինչև անգամ կ ա ւ ա տ ո ւ թ ի ւ ն են անում, բայց չէինք լսել, որ քահանան մի վարժապետի պաշտօն գտնելու համար՝ աչք դնէր նրա ողորմելի ռոճիկին:

(Կը շարունակվի)

---

*) Այժմ մասնաժողովը հրաւիրեց մի ուրիշ անձն, որ այս օրերս ճանապարհ է ընկնելու:

*) «Մշակը» որովհետև սկսեալ իր հրատարակման օրից միշտ հեռու է պահել իրան սոփանօք տարածվելու միջոցներից, այս պատճառով և միշտ ազատ է մնացել յիշեալ ախտից:

եկեղեցիների զանգակահարութիւնը, այդ բոլորը տխուր և խոր տպաւորութիւն էր գործում. Քաղաքի բոլոր խանութները փակված էին։ Մարմինը տարվեցաւ հիւանդանոց զմռսելու (бальзамировать) համար։ Փետրվարի 20-ին, կէս օրից յետոյ ննջեցեալին դագաղով ուսերի վրա բարձրացած տարան հայոց եկեղեցի ուր կատարվեցաւ հոգեհանգիստ։ Եկեղեցական արարողութիւններից յետոյ Տէր-Մարտիրոս քահանան ատենաբանութիւն արաւ և ապա կարդացվեցաւ Յ. Յոհանջանեանցի ճառը, որի մէջ նկարագրվում էր գեներալ Շէլկովնիկովի կեանքը։ Սորանից յետոյ մարմինը յանձնվեցաւ հանգուցեալի եղբաւր գնդապետ Շէլկովնիկովին և տարվեցաւ Թիֆլիս, որտեղ պէտք է թաղվի։»

—

Մեզ հաղորդում են Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ, որ ռուսաց մայրաքաղաքի հայ հասարակութեան շրջանում ծնվել է միտքը ներկայացնել ռուսաց կառավարութեանը մի ադրէս (ուղերձ) որի բովանդակութիւնը կը լինի մօտաւորապէս այն, ինչ որ էր Թիֆլիսի հայ հասարակութենից Նորին Բարձրութեան Կովկասեան փոխարքայի միջնորդութեամբ Թագաւոր կայսրին ներկայացրած ադրէսի բովանդակութիւնը։ Ուղերձը պէտք է խնդրի ռուսաց կառավարութենից, որ նա պաշտպանէ հայերի իրաւունքներն էլ լինելու կոնֆէրէնցիայում, հաւասար Թիւրքիահպատակ միացած քրիստոնեաների իրաւունքներին։ Բայց Ս. Պետերբուրգի հայերը, եթէ այդ դիտաւորութիւնը նրանց աջողվի, կամենում են որ ադրէսը չը լինի միայն մի քաղաքի հայերից ներկայացրած, այլ նորա մէջ մասնակցեն ամբողջ Ռուսաստանի հայերը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

«Голосъ» լրագիրը տպեց իր թղթակցի երկու դեռ ևս չը տպագրած աղերսագիրներ, որոնցից մէկը Հայոց պատրիարքի գրութիւնն է, որ նա ներկայացրեց մեծ վէզիրին։

Այդ գրութիւնը հետևեալն է։ «Ներքոյ ստորագրողը, Հայոց պատրիարքը պատիւ ունի յայտնել ձեզ հետևեալը։ Տարաբաղդաբար ամենքին յայտնի է, որ խաղաղութիւնը և ապահովութիւնը Հայաստանից աքսորած է և որ մեր կրօնակիցները Ասիայում ենթարկվում են ամեն տեսակ դժբաղդութիւններին և հալածանքներին։ Գործերի այսպիսի ցաւալի դրութեան պատճառները հետևեալներն են. քրդերի և չէրքէզների Հայաստանում կատարած բարբարոսութիւնները, հողեր բաժանելու և հարկեր հաւաքելու ժամանակ կատարած զեղծումները, տեղական վարչութիւնների կաշառակերութիւնը, քաղաքական և քրէական դատաստանների անարդարութիւնը, որտեղ դատաւորների կաշառակերութիւնը մրցում է նրանց տգիտութեան հետ և անկարգութիւնը անկանոնութեան հետ, որոնց մասին շատ անգամ յայտնած են Բ. Դրանը, բայց ամեն անգամ ի զուր է եղել։ Այս դրութիւնը Հայոց պատրիարքին իրաւացի առիթ է տուել հոգալ իր ազգակիցների մասին և նա շատ անգամ բողոքել է Բ. Դրանը, բայց այդ բողոքները ի զուր են եղել, որովհետև կառավարութեան կարգադրութիւնները տեղական վարչութիւններից չեն կատարվել և հայերի գանգատները շարունակվել են։

«Այնու ամենայնիւ պատրիարքարանը հրատարակեց և ներկայացրեց Բ. Դրան մի քանի գրութիւններ, որտեղ բացի փաստերի և կատարած զեղծումների յիշելը ցոյց է տուել այն կարգադրութիւնները, որոնք անհրաժեշտ են եղել հայերի դրութիւնը բարելաւելու համար։ Այդ գրութիւնները կառավարութիւնը ի նկատի չունեցաւ և առաջարկած կարգադրութիւնները հերաւ, այդպիսով անկարգութիւններին և զեղծումներին վերջ չը դրվեց, թէպէտ կառավարութիւնը պաշտօնապէս խոստացել էր։ Վերջապէս ներքոյ ստորագրող, հայոց պատրիարքը իր վերջին գրութեամբ խնդրում էր նշանակել մի յանձնաժողով, որ քննէր կատարված զեղծումները և նրանց առաջն առնէր։ Այդ յանձնաժողովը ճշմարիտ է նշանակվեց և քննեց այն կարգադրութիւնները, որոնք պէտք է անվէին, մի նախագիծ կազմեց Հայաստանի վարչութիւնը վերանորոգելու մասին, բայց նրա առաջարկութիւնները չընդունվեցան, չը նայելով, որ պատրիարքարանը յամառութեամբ պահանջում էր։

«Այն ժամանակից Բ. Դրանը շատ գրութիւններ են ներկայացրած, որտեղ յայտնած են նոր չարագործութիւններ, նոր անկարգութիւններ, որոնք կարծես հայերի վիճակն են դարձել և Բ. Դուռը կամենում էր վերոյիշեալ յանձնաժողովի առաջարկութիւնները իրագործել, երբ ներկայ պատերազմի սկսվելը արգելեց նրան կատարել իր դիտաւորութիւնը։ Ուրեմն վերոյիշեալ կարգադրութիւնները սպասում են իրանց իրագործվելն, իսկ Հայաստանը շարունակում է տանջվել և հառաչել։ Բայց այժմ, երբ սարսափելի կրիզիսը անցնում է, հայերը դարձեալ սկսում են յուսալ, որ վաղուց խոստացած վերանորոգութիւնները կը կատարվեն և հայերի դժբաղդ վիճակը կը փոխվի։ Մի և նոյն ժամանակ թող ներվի ներքոյ ստորագրողին նկատել Բ. Դրանը, որ հայերը մանաւանդ իրաւունք ունեն պահանջել այդ վերանորոգութիւնները Հայաստանի մ ն ա ց ա ծ մասի համար (որովհետև երկրի և բոլոր օտար պետութիւնների մէջ եղած միաձայն կարծիքին համեմատ մեր հայրենիքի մի մասը կը միանայ Ռուսաստանին), որ հայերը, չը նայելով նրանց դարևոր տանջանքներին, չը նայելով նորերումս քրդերի կատարած սպանութիւններին, չը նայելով անդադար կրկնվող զեղծումներին, չարչարանքներին, չը նայելով նրանց քաղաքների կողոպտելուն և այրելուն, չը նայելով այն բոլոր տարաբաղդութիւններին, որոնք անդադար պատահում էին հայերի հետ, հայերը հաւատարիմ մնացին Օսմանի տոհմին և նոյն իսկ այս պատերազմի ժամանակ նոքա ցոյց տուին իրանց անձնազոհութիւնը և հաւատարմութիւնը։ Եւ եթէ հայերը համբերում էին իրանց տարաբաղդութիւնը, եթէ նոքա չապստամբվեցան Բայազէթի, Վանի և Ալաշկերտի մէջ եղած գազանաբարոյ սպանութիւնների համար, եթէ նոքա չապստամբվեցան իրանց կայքի կողոպտելու համար, վանքերը քանդելու համար, իրանց եկեղեցիները պղծելու և զանազան վիրաւորանքների համար, այս հանգամանքի պատճառը այն էր, որ նոքա հաւատացած էին, որ այս տարաբաղդութիւնները և վիրաւորանքները արձագանք կը գտնեն իրանց օգոստափառ սուլթանի սրտում և որ նոքա կը ստանան իրաւացի վարձատրութիւն իրանց համբերութեան և հաւատարմութեան համար։ Հայերի յոյսը և հաւատը մանաւանդ հիմնաւոր էին այն ժամանակից, երբ Նորին Մեծութիւն Սուլթան Աբդուլ-Համիդը ներքոյ ստորագրողի հետ նորերումս ունեցած հանդիսաւոր աուդիենցիայի ժամանակ յայտնեց որ, հայ ազգի վերաբերմամբ հաստատ և վեհանձն դիտաւորութիւններ ունի։ Իսկ եթէ հայերի իրաւացի յոյսերը չեն արդարանալ, եթէ ներկայ դրութիւնը կը շարունակվի, այն ժամանակ, ինչպէս յայտնում է այժմ ներքոյ ստորագրողը, նրանց կը մնայ միակ ելք՝ այն է բազմութեամբ գաղթել իրանց հայրենիքի այն մասը, որտեղ չը կան ոչ հարստահարութիւններ, ոչ բարբարոսութիւններ, ոչ քրդեր և ոչ չէրքէզներ, բնակվել այնտեղ խաղաղութեան և արդար օրէնքների պաշտպանութեան տակ։ Այս վճիռը հայերը դիտաւորութիւն ունեն ընդունել, թէպէտ նրանց համար շատ դժուար է նախատեսել, թէ ինչ վիճակ է սպասում նրանց այնտեղ, նայելով կրօնի և ազգայնութեան կէտից, իսկ օսմանների պետութիւնը այդպիսով կը կորցնի մի այնպիսի ժողովրդի օգնութիւնը, որի դարևոր հաւատարմութեան վկան պատմութիւնն է և որը իր ազգային ոգով և աշխատասիրութեամբ օգնեց երկրիս հարստութեանը և բարօրութեանը։ Հայերի ներկայ դրութիւնը ճշմարիտ բարւոքելու համար, ներքոյ ստորագրողը պարտք է համարում կառավարութեան առանձին ուշադրութիւնը դարձնել հետևեալ հինգ կէտերի վրա, որոնց մասին հայերին անհրաժեշտ է բաւականութիւն տալ. 1) աշխատանքի ազատութիւն և ապահովութիւն, 2) անձնական ապահովութիւն, 3) սեփականութեան ապահովութիւն, 4) ուսումնարանների, եկեղեցու և ազգային սեփականութիւնների ապահովութիւն, 5) վերջապէս փոխել Հայաստանի մէջ ներկայ վարչական ձևը այնպիսի կառավարչական ձևի, որ համեմատ լինի ժամանակիս պահանջներին և ներկայ հանգամանքներին։ Ներքոյ ստորագրողը համարձակութիւն առնելով դիմել կայսերական կառավարութեանը վերոյիշեալ առաջարկութիւններով, կամենում էր դարձեալ մի անգամ արտայայտել իր հաւատարմութիւնը սուլթանների փառաւոր գահին, տալով Բ. Դրանը այնպիսի մի խորհուրդ, որ օգտաւէտ է թէ կայսերական կառավարութեան և թէ այն ազգի համար, որի հոգևոր գլուխ է ներքոյ ստորագրողը։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Արշալոյս Արարատեան» լրագիրը գրում է հետևեալը։ «Հաւաստի աղբիւրներէ կը լսենք թէ Բարձր. Դուռն բոլոր կուսակալութեանց հեռագրած է, որ առ այժմ քրիստոնէից զինուորագրութեան խնդիրը կախ թողուի։»

—«Opinione» իտալական լրագիրը հաղորդում է որ Գարիբալդի հիւանդ է։

—Կ. Պօլսից գրում են «Köln. Ztg.» լրագրին փետրվարի 7-ին, Թիւրքիայի նոր առաջին մինիստր Ահմէդ-Վէֆիկ-փաշայի մասին հետևեալը. «Ամեն պաշտօնների մէջ շուտով անտանելի էր դառնում, իր վերջին աստիճանի եռանդի համար։ Սրա մասին մէկը սրախօսութիւն արեց. «Բաւական է որ Ահմէդ-Վէֆիկ-փաշան մէկ ամիս մնայ մի պաշտօնի մէջ և նա անտանելի կը դառնայ երկու տարով»։ Ինչպէս և Էդհէմ-փաշան, Ահմէդ-Վէֆիկ-փաշան ծագումով յոյն է, բայց մահմետականութիւն ընդունած։ Որպէս մահմետական, նա անուանվում է Նուրի-էֆէնդի և 40 թւականներին Բ. Դրան գործակատար էր Փարիզում։ Նրա կինը նոյնպէս յոյն աղջիկ էր։ Ահմէդ-փաշան օրինաւոր կրթութիւն ստացաւ Փարիզ։ Աբդուլ-Ազիզի օրերով նա Անատոլիի վիլայէթի գլխաւոր վերակացուն էր։ Այնտեղ նա վարվում էր սարսափելի կերպով, փոխում էր աստիճանաւորներին, փաշաներին բանտարկում էր և շուտով այնպէս զզուեցրեց բոլորին, որ կառավարութիւնը հարկաւոր համարեց յետ կանչել նրան։ Նա կամենում էր արմատական փոփոխութիւններ անել, որոնք անկարելի են առանց պետութեան բոլոր կազմակերպութիւնը փոփոխելու և որովհետև նա իր վարմունքով բոլոր փաշաների քէֆին էր դիպչում և նոյնպէս փողասէր Աբդուլ-Ազիզին, ուրեմն պէտք է որ ընկել էր։ Աբդուլ-Համիդը նշանակեց նրան պարլամենտի նախագահ։ Այս պաշտօնի մէջ նա գիտէր լռեցնել դատարկախօսներին, բայց սահմանադրական սկզբունքը մշակելու համար նա սաստիկ անընդունակ մարդ էր։ Ահա թէ ինչ պատճառով երկրորդ պարլամենտի ընտրութիւնների ժամանակ նա ոչ մի տեղ չէր առաջարկված որպէս կանդիդատ և կառավարութիւնն էլ նրան նորից չընտրեց։ Լայարդի հետ բարեկամ լինելով, նրա միջնորդութեամբ նա կատարեալ իրաւունքներով Ադրիանոպոլի զինուորական նահանգապետ նշանակվեց։ Այնտեղ նա անդադար կռւում էր բէյերի և զինուորական նահանգապետ Ջէլիլէմ-փաշայի հետ, այնու ամենայնիւ այնտեղի բոլոր կոնսուլները վկայում են, որ նա կարգ պահել գիտէր։ Այժմ մինիստր-նախագահ ընտրվելու պատճառը ինքն էր։ Երբ պարլամենտը անցեալ չաբաթ վտանգաւոր անհնազանդութիւն ցոյց տուեց, Աբդուլ-Համիդը յիշեց այն մարդուն, որը անցեալ տարի սանձ էր դրել իր վրա։ Նա մեծ-վէզիրի պաշտօնը առաջարկեց նրան, բայց Ահմէդ-Վէֆիկ-փաշան իր պայմանները առաջարկեց. այն է վերացնել մեծ-վէզիրութիւնը և կաբինէտի մէջ փոփոխութիւններ անել անգլիական ձևով։ Լայարդը հիացած էր տեսնելով այդպիսի առաջադիմութիւն։ Ցաւում ենք որ այդ ուրախութիւնը վաղաժամանակեայ է։ Երբ Ահմէդ-Վէֆիկ-փաշան երեկ պարլամենտ եկաւ, մեծ անբաւականութիւններ ծագեցան։ Ամենքը կամենում էին զինադադարման կամ խաղաղութեան պայմանները իմանալ, բայց Վէֆիկ-փաշան ինքը չը գիտէր կամ թէ չէր կամենում ասել թէ որոնք են այդ պայմանները, և յայտնեց որ անկարելի է այդ բաները հաղորդել։ Այս բանը մեծ աղմուկ պատճառեց և ժողովի անդամներից շատերը սկըսեցին բղաւել և ասել նրան. «Եթէ կամենում էք դուք կայսրութիւնը կործանել, ուրեմն իսկոյն կատարեցէք ձեր ցանկութիւնը»։ Շփոթված դուրս եկաւ նա պալատից և ինչպէս հաղորդում են, իր բարեկամներին ասեց՝ «պարլամենտը բոլորը կը քանդի, ես այդպիսի ժողովի հետ չեմ կարող կառավարվել»։ Ինչպէս հաղորդում են պատճառը սա էր որ պալատը արձակվեցաւ։

—«Daily News» լրագրին հեռագրում են Սիրիայով փետրվարի 3-ին (15-ին), որ փետրվարի 2-ին (14-ին) Բերայի փողոցների վրա հետևեալ յայտարարութիւն էր կպած 1) Բէզիկեան ծոցի և Կ. Պօլսի մէջ կորել է թնդանօթաձիգ նաւատորմ։ Գտնողին օրինաւոր վարձատրութիւն կը տրվի։

—Աթէնքից հեռագրում են «Daily News» լրագրին փետրվարի 5-ից (17-ին)։ «Ես հաստատ աղբիւրից տեղեկացայ որ Թեսալիա գնացած Թիւրքաց զօրքերը բոլորովին անկարգ դրութեան մէջ են։ Զինուորները Ռումէլիայում գողացած բազմաթիւ թանկագին քարեր ունեն, որոնց նրանք ծախում են։ Նրանք ամեն տեսակ բարբարոսութիւններ են գործում և արհամարհանքով են վարվում օֆիցէրների հետ։ Զինուորներից մի քանիսը ծախում են իրանց հրացանը մի քանի ֆրանկով, իսկ միւսները շրջականերում հաց են գողանում։ Գանձային արկղը բոլորովին դատարկ է։ Ինչպէս երևում է զինուորներից ոչ մէկը այլ ևս չէ կամենում պատերազմել։ Ինչ որ վերաբերում է Եպիրոսին, այստեղ մեծ խառնակութիւն է տիրապետում. Թիւրքերը արձակում են հրացանները աջ և ձախ ժողովրդի վրա. այս բանը քրիստոնեաներին կատաղեցնում է և գործը բոլորովին սպառնող դրութիւն է ստանում։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԱԹԷՆՔ, փետրվարի 26 (մարտի 10)։ Կրիտի ապստամբները Թիւրքաց կառավարութեան առաջարկած զինադադարումն ընդունեցին։ Նրանք վճռեցին սպասել կոնգրէսի հետևանքներին և համեմատվելով նրա (կոնգրէսի) վճռի հետ ապստամբները կամ նորից կը սկսեն պատերազմական գործերը, կամ բոլորովին կը դադարեցնեն։

ԼՕՆԴՕՆ, փետրվարի 26 (մարտի 10)։ Մալտա կղզու վրա գտնվող երկու հետևակ գունդերը հրաման ստացան պատրաստ լինել հարկաւոր դէպքում նաւեր նստելու։

Կ. ՊՕԼԻՍ, փետրվարի 27 (մարտի 11)։ Երէկ կոմս Իգնատիեվ և Րէուֆ-փաշան ուղևորվեցին Ս. Պետերբուրգ։ Մեծ-վէզիրը իր հետ տանում է սուլթանից հաստատված հաշտութեան սկզբնական պայմանները։ Րէուֆ-փաշան կաշխատի, որ պատերազմական ծախսերը 300 միլիոնով քչացնի։

ԱԹԷՆՔ, փետրվարի 26 (մարտի 10)։ Լօրդ Դէրբի բրիտանական դեսպանատան քարտուղարի միջոցով պաշտօնապէս յայտնեց յունաց կառավարութեանը, որ Անգլիան կը կատարէ Յունաստանի խնդիրը և նրա ներկայացուցիչը կը լինի կոնգրէսում։

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ, փետրվարի 24 (մարտի 8)։ «Голосъ» լրագրին հեռագրում են հետևեալը. Բուխարեստի փողոցները լիքն են ռուսաց սալդատներով, որոնց զօրքերի կերակրելը կապալով՝ առնողները վնասում են ոչ թէ միայն հաշիւը ուշացնելով, այլ և խաբելով։ Այս տխուր տեսարանը ռումինների ծիծաղը շարժում է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, փետրվարի 28-ին։ Պետական բանկի $5^0/_0$ տոմսակը առաջին շըրջանի արժէ $96^3/_8$ ր., երկրորդ 96 ր., երրորդ 95 ր., 50 կոպ., չորրորդ $94^7/_8$ ր., ներքին առաջին $5^0/_0$ փոխառութեան տոմսակը արժէ 237 ր., 50 կ., երկրորդ 234 ր., 75 կոպ., արևելեան փոխառութեան $93^1/_8$ ր., պօլուիմպերիալի գինը 7 րուբլ 52 կոպէկ է։ Տրամադրութիւնը հաստատ է, վերջը թուլանում է։

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ОБЪ ИЗДАНІИ

ВЪ 1878 ГОДУ ВЪ БАКУ

ГАЗЕТЫ

БАКИНСКІЯ ИЗВѢСТІЯ

ГОДЪ ТРЕТІИ.

Цѣна газеты на годъ въ Баку съ доставкой 5 р., на полгода—3 р., на три мѣсяца 1 р. 75 к., въ мѣсяцъ 75 к. Съ пересылкой во всѣ города имперіи на годъ 6 р., на полгода 3 р. 50 к., на три мѣсяцъ 2 р., на 1 мѣсяцъ 90 к.

Подписка принимается въ Баку, въ домѣ Дадашева, на Молотинской улицѣ, близъ гостиницы „Кавказъ" и въ Бакинскомъ Обществѣ Взаимнаго Кредита.

Иногородные адресуютъ свои требованія исключительно: *въ Баку въ редакцію Бакинскихъ Извѣстій.*

Կառավարութեան թոյլտւութեամբ այս փետրվար ամսի 18-ից բացվեցաւ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, Միքայէլեան կամուրջի վրա, Միրզոեվի տանը № 1, 2, նոր գրախանութ «ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑ» (Центральная книжная торговля) անունով: Գրախանութում վաճառվելու են ամենատեսակ դասագրքեր հայերէն, և ուրիշ լեզուներով. նոյնպէս լինելու է մեծ ընտրութիւն ընթերցանութեան գրքերի: ԳՐԱԽԱՆՈՒԹԸ նպատակ ունի իր ճշտութեամբ և ձեռնտու վաճառմամբ նպաստել կրթութեան գործին, մանաւորապէս մեր հայ ուսումնաբաններին: ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ կը ծախվին նմանապէս տեղական պարբերական թերթերը: Պատւէրները կը կատարվին ամենայն արագութեամբ: Անփող պատւէրները, մանաւանդ անծանօթ տեղերից, անկատար կը մնան: Օտար քաղաքացիք կարող են դիմել այս հասցէով Тифлисъ «Центральная книжная торговля Михайловскій Мостъ, домъ Мирзоева № 1, 2:

ԵՂԲԱՐՔ Ն. Գ. ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ
Ս. ՏԷՐ-ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ

2—10

ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐ

Ներկայ տարվայ փետրվարի 15-ից մինչև մարտի 20 Արծրունու Գալլերէայի ներքին յարկում, Կովկասի նահանգական պատերազմական շտաբի մօտ կը ծախվեն ԱՄԵՆ ՏԵՍԱԿ ՊՏՂԱՏՈՒ ծառեր ԻՕՍԵՖ ԵԱԿՕՎԼԵՎԻՉ ԻԼԼԵԱՇԵՎԻՉԻ ՂԱՐԱՅԱՃԻ ԿԱԼՈՒԱԾԻՑ: Մէկ արշինից մինչև մէկ սաժէն մեծութեան ծառերը արժեն իւրաքանչիւրը 35 կոպ.: Ծառերը պատւաստած են եւրոպական ԱՄԵՆԱԳԵՂԵՑԻԿ ՏԵՍԱԿՆԵՐՈՎ, որոնց հաւանութիւն է տուել վիէննայի աշխարհանդէսի Պոմոլոգիական կոնգրէսը:

1—2 (փետրվ. 28)

Մէկ երիտասարդ ցանկանում է ունենալ տնեցում ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԴԱՍԵՐ Պատրաստում է նոյնպէս գիմնազիայի ԱՌԱՋԻՆ, ԵՐԿՐՈՐԴ և ԵՐՐՈՐԴ դասատուների համար Հասցէն կարելի է իմանալ «Մշակի» խմբագրատանը

Молодой человѣкъ желаетъ имѣть *частные уроки.* Приготовляетъ дѣтей въ первый, второй и третій классы гимназіи. Адресъ можно узнать въ редакціи „Мшакъ".

5—8

Въ книжномъ магазинѣ Ушіарова продается книга и описаніе древностей города Тифлиса, соч. Платона Іосселіани. Цѣна 50 к.

Ուշիարովի գրքերի խանութում ծախվում է «Թիֆլիսի հնութիւնների նկարագրութիւնը» հեղ. Պլատօն Իօսելիանի, գինը 50 կ.: 3—4

ԹԻՖԼԻՍԻ Մասնաժողովը յօգուտ Թիւրքիայից դէպի Անդրկովկաս գաղթականների յայտնում է որ յօգուտ կարօտեալ գաղթականների ընդունվում են ամեն տեսակ հին և նոր շորեր: Պահեստը գտնվում է Արծրունու քարվանսարայի մէջ: Նուիրատուները թող բարեհաճեն բերել կամ ուղարկել իրանց այդ նուէրները նախկին իվանօվի այժմ Յովհաննիսեանի ընթերցարանը, Դվորցովի փողոց, Արծրունու տուն, որտեղ և կը ստանան տպված ստացականներ իրանց ընծայաբերութեան համար:

14—20 (1)

ԹԻՖԼԻՍԻ Մասնաժողովը յօգուտ գաղթականների յայտնում է որ, դրամական նուիրատւութիւնները յօգուտ գաղթականների ընդունվում են «Մշակ» և «Тифл. Вѣстн.» լրագիրների խմբագրութիւնների մէջ և «փորձ» հանդիսի խմբագրատան մէջ: Նոյնպէս ընդունվում են դրամական նուիրատւութիւնները և պ. Ձիթախօվի կանտօրայում, Շաղինօվի քարվանսարայում, (Բաղդալեանի եաև):

14—20 (1)

КОНТОРА ГАЛЛЕРЕИ АРЦРУНИ

ОТКРЫТА КАЖДЫЙ ДЕНЬ КРОМѢ ВОСКРЕСНЫХЪ ДНЕЙ отъ 9 часовъ утра до 2 часовъ пополудни

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԵԱՅԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ

ԲԱՑ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ 9 ժամից մինչև 2 ժամ կէսօրից յետոյ բացի ԿԻՐԱԿԻ օրերից:

Ներսիսեան Հայոց Ազգային-Հոգևոր Դպրոցում Հոգաբարձական խորհրդարանի մէջ առաջիկայ մարտ ամսոյ 8-ին, երեկոյեան 7 ժամին, կը լինի աճրդախօսութիւն (առանց կրկնաճրդախօսութեան) կապալով տալու հանգուցեալ Գրիգոր Շերգիլեանցից ընծայած կրպակը իր նկուղով, որ գտնվում է Հայոց, նոյն է, միջին փողոցումը: Պայմանաթուղթը (կօնդիցիա) կարելի է կարդալ Հոգաբարձութեան Դիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիւրակէից և տօներից, ցերեկվայ 10-ից մինչև 12 ժամ:

ԳՈՐԾԱԿԱՏԱՐ ԵՒ ՀԱՇՈՒԵՊԱՀ

Փորձված վաճառականական գործերում, գիտէ կարևոր լեզուները, ցանկանում է տեղ ունենալ, թէ վաճառականի մօտ և թէ ուրիշ ծառայութեան մէջ: Պատրաստ է և քաղաքից դուրս ծառայել: Հասցէն. «Մշակի» խմբագրատանը:

ПРИКАЗЧИКЪ

Опытный, какъ по операціонной, такъ и по письменной части. Знаетъ необходимые языки, ищетъ мѣсто, согласенъ и на выѣздъ. Адресъ: Редакція газеты „Мшакъ"

3—5

ՊԱԴՈՇ

Լաւ տեսակից վաճառվում է թէ ՀԱՏՈՎ, ԵՒ թէ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ: Ցանկացողները կարող են տեսնել Միքայէլեան կամուրջի վրա Լօնդօն հիւրանոցի տակ, Մուրադօֆների խանութում:

3—(3)

СѢМЯНА ШЕЛКОВИЧНЫХЪ ЧЕРВЕИ

Итальянской породы, *вполнѣ здоровыя* продаются *въ Кавказскомъ Обществѣ Сельскаго Хозяйства*, по 30 коп. за золотникъ, отъ 10 до 50 золотниковъ въ однѣ руки.

3—3

ՄԱՐՏԻ 1. Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Ց ԹԻՖԼԻՍ 1878.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (փետրվարի 28-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	7	95
Հին 82 պր. մ. արժ. 1000 մ.	1350	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 »	1180	—
Վիգրիշնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	233	—
Երկրորդ 5% վիգրիշնի »	235	—
Մարսելի կուրսը 270—	270	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	15
Վենայի կուրսը ամէ 121 գլ.	100	—
Դուբեմի բարաթը	5	60
Առևտրական բանկի ակցիան 200 մ.		
Փօթի թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	125	—
Շաքարը բրօցկու	8	—
» միւս տեսակը	7	70
» չաքարաւազը	6	—
» տրանզիտը	10	—
» մաքուր վճարած	16	—
Բամբակը Երևանու Ամերիկայի սերմից	8	—
Միւս տեսակը հին սերմից	7	—
Բուրդը Թուշի	7	50
» Թարաքամի	4	60
Ալիւր Շորագալու	2	—
» Երևանի	—	—
Գարին	1	70
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	14	—
Մետաքս Նուխվայ	170	—
Կախեթուինը	90	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	40	—
Ֆրիգոնը (լաւը) Ագուլեաց	50	—
Կոֆէն մօկօի	28	—
» մվանի	—	—
» մարտինիկօյինը	28	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները	1	
Ռուսաստան	2	
Աւստրիա	3	
Անգլիա	4	
Գերմանիա	2	88
Ֆրանսիա	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կօպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ: Առանձին սենեակներում ամիսը 30 — 50 րուբլ: Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական:

Երթևեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, 9½ մինչև 11 ժամ առաւօտեան: Բժշկապետ Անանօվ:

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րօպէ առաւօտեան: Մինչև Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րօպէ:

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	9. 21	5. 18
Գորի	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ	1. 29	11. 57
Րիօն	6. 47	
Փօթի	9. 40	
	առաւօտ.	
Փօթիից	9. 13	
Րիօն	12. 13	
Միխայլօվօ	5. 39	1 37
Գորի	7. 5	4 8
Թիֆլիս	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գնացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գորի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2. 18
Րիօն	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փօստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչև 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչև 7: Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչև 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան:

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փօստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր: Բաքուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը: Երևանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր: Նուխու տրակտից՝ չորեքշաբթի և կիրակի: Բելիկլիւչի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ	կօպ.
Բաց նամակը արժէ	4
Ռուսաստան և Եւրօպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	8
Ամէրիկա	8
Պարսկաստան	8
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը առաւօտ 9 ժամից մինչև 1 կէսօրից յետոյ:

Երկուշաբթի. Վէրմիշէվ և Գօրալեվիչ ներքին հիւանդութիւններ, Քուչարեանց վիրաբուժական և ականջի հ. Սօկօլօվ երեխաների և ներքին հ.:

Երեքշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ. Բէյխ աչքի հ. Ա. Բախուտօվ, կանանց, երեխաների հ. և մանկաբարձութեան, Բակստ սիֆիլիտական և կաշու հ.

Չորեքշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ. Դուբէլիր կրծքային և երեխաների հ. Բակստ կրծքային և ջղային Սօկօլօվ վիրաբուժական հ.

Հինգշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ. Կ. Բախուտօվ, կանանց և ջղային հ. Բակստ վեներական և կաշու հ.

Ուրբաթ. Վէրմիշէվ ներքին հ. Բախուտօվ մանկաբարձութեան, կանանց և երեխաների հ. Քուչարեանց սիֆիլիտական և միզային գործարանների հ.

Շաբաթ. Վէրմիշէվ ներքին հ. Դուբէլիր երեխաների և կրծքային հ. Բէյխ աչքերի հ. Բակստ կրծքային և ջղային հ. Սօկօլօվ վիրաբուժական հ.

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—ԲՕՐԺՕՄ. Զ. Մ. ձեր հասցէն մեզ այնպէս են հաղորդել, ինչպէս նա տպած է, իսկ այժմ փոխելը դժուար է:

—ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐ. Մ. Ք. սովորեցէք առաջ հասցէներ գրել, յետոյ յօդուածներ ղրկեցէք:

—ՄՕՍԿՎԱ. Ա. Մ. Ձեզանից ստացանք երեք րուբլ, իսկ 7 րուբլ նոյեմբերին չենք ստացել:

—ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱՍ. Օր. Ե. Ա. Ե. Կուղարկենք համարները: Շատ ուրախ ենք, որ դուք «Մշակ» ընտրել էք մայրենի լեզուի մէջ վարժվելու համար: Մեր սերունդը բաղդաւոր կը լինէր, եթէ ձեզ պէս ցանկութիւն ունենար մայրենի լեզու սովորելու:

—ԲԱԳՈՒ. Ա. Ծ. Ստացանք 110 ր. գաղթականների համար: Կը հասցնենք մասնաժողովին:

Дозволено Цензурою 28 Февраля 1878 г. Тифлисъ.
Типографія Мартиросіанца
Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ